

К.С. КОЛІСНІЧЕНКО,
аспірантка
(Український державний університет фінансів та
міжнародної торгівлі)
(Науковий керівник професор А.І. Дмитрієв)

ПИТАННЯ ЗАБОРОНИ АГРЕСІЇ В УМОВАХ УНІВЕРСАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЧАСІВ ЛІГИ НАЦІЙ

Ключові слова: *агресивна війна, заборона агресії, Ліга Націй, jus ad bellum.*

З точки зору пересічного сучасника, який живе на початку ХХІ сторіччя, характеристика двадцятирічного періоду активної діяльності міжнародної організації із підтримання миру та безпеки — Ліги Націй — зазвичай обмежується її неспроможністю попередити розв'язання Другої світової війни.

Однак з погляду загальної історії міжнародного права цей короткий період має надзвичайно вагомим значення. Недарма західна наука міжнародного права досить часто називає саме завершення Першої світової війни та утворення Ліги Націй своєрідною відправною точкою «нового» міжнародного права [18, 31].

Саме у цей період, серед іншого, поступово формується один із фундаментів, без якого неможливо уявити собі сучасне міжнародне право — інститут заборони агресії у відносинах між державами.

Необхідно зазначити, що питання загальної регламентації права на війну у міжнародному праві, розвитку деяких його аспектів у період між двома світовими війнами торкалися у різний час такі дослідники, як Дж.К. Бейкер, Я. Броунлі, Дж. Грант, Й. Дінштайн, А.І. Дмитрієв, Л.М. Иванов, К. Іглтон, Дж. Кунц, І.І. Лукашук, Л. Опленгейм, Е.А. Пушмін, К. Райт, Г.І. Тункін та ін.

З огляду на те, що в сучасній українській науці бракує осягнення еволюційного розвитку норм, принципів та інститутів міжнародного права на конкретному історичному етапі в умовах діяльності Ліги Націй, автор вважає за необхідне вдатися до наукового осмислення життєво важливої проблеми заборони агресії в рамках універсального правопорядку за Статутом Ліги Націй.

Слід зазначити, що у період до Першої світової війни війна вважалася законним інструментом політики держав. Будь-яка суверенна держава могла вільно вдатися до війни для реалізації своїх прав та інтересів. Міжнародно-правові обмеження торкалися на той час переважно засобів та способів ведення війни (так званого *jus in bello*), однак не права на ведення війни як такого (*jus ad bellum*). Деякий виняток становили двосторонні договори, за якими сторони домовлялися не вирішувати спори між собою через застосування сили [15, 73].

В той же час наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття у результаті поступового розвитку міжнародного права та під впливом його науки з'являються перші офіційні спроби універсального обмеження права на війну і розширення правової бази застосування мирних засобів

вирішення міжнародних спорів: в 1899 і 1907 рр. приймаються Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень. Їхній зміст переконує, що вони лише деякою мірою обмежували відоме *jus ad bellum* (був визначений принцип застосування всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити мирне вирішення міжнародних спорів), але не виключали війну із набору засобів для вирішення міжнародних суперечок. Гаазькі конференції миру 1899 та 1907 рр. в кінці кінців звернулись до регламентації *jus in bello*.

Дійсний стан речей на той час яскраво відобразили слова сучасника, австрійського спеціаліста з міжнародного права Ф. Ліста: «Найостаннішим засобом для реалізації дійсного та уявного права, *ultima ratio* для вирішення міжнародно-правових спорів залишається і в сучасному міжнародному праві війна» [4, 381].

Перша світова війна реально продемонструвала життєву важливість заборони агресії для всього людства. Як ніколи актуальними прозвучали положення радянського Декрету про мир 1917 р., яким агресивна війна засуджувалася та оголошувалася «найбільшим злочином проти людства» [1, 12].

Саме тому одразу після завершення Першої світової війни міжнародна спільнота зробила чергову спробу обмежити війну як інструмент політики та прийняла ряд документів для досягнення цієї мети.

Характерно, що уже наприкінці Першої світової війни (тобто тоді, коли мова про пряму заборону війни позитивним міжнародним правом ще не йшла) існували плани покарання Кайзера Вільгельма II з огляду на його персональну відповідальність за війну. За статтею 227 Версальського мирного договору 1919 р. з Німеччиною держави-переможниці звинуватили Кайзера у «головному злочині проти міжнародної моралі та святості міжнародних договорів». Однак із мови цієї статті випливає, що дії Кайзера розглядалися не як порушення конкретних норм міжнародного права, а, вочевидь, як злочин проти

міжнародної моралі (формула «святість міжнародних договорів» носила скоріше релігійний підтекст). У підсумку, Вільгельм II успішно unikнув покарання, отримавши прихисток у Нідерландах, і лише дев'ять німецьких військових злочинців предстали перед правосуддям, але не перед міжнародним військовим трибуналом, а перед судом Лейпцигу [12, 129].

Тим не менш, уже у преамбулі Статуту Ліги Націй — як основи повоєнного правопорядку та невід'ємної складової Версальського мирного договору 1919 р. з Німеччиною та чотирьох інших мирних договорів, якими було завершено Першу світову війну — з'являється формулювання генерального наміру договірних держав «взяти на себе [деякі] зобов'язання не вдаватися до війни» [14, 497] (у англійській версії Статуту слово «деякі» опущено, але воно включене у французький текст, причому обидва тексти були визнані рівно аутентичними згідно з прикінцевими положеннями Версальського мирного договору 1919 р.).

Стаття 11 Статуту Ліги містила новий підхід до явища війни у міжнародних відносинах: будь-яка війна або навіть її загроза, яка прямо чи непрямо зачіпала кого-небудь із членів Ліги, більше не була справою суто воюючих держав, а ставала предметом стурбованості всієї міжнародної спільноти, об'єднаної в міжнародну організацію. У такий спосіб війна або її загроза проголошувалася проблемою міжнародного значення.

За статтею 10 члени Ліги Націй зобов'язалися «поважати та захищати від зовнішньої агресії територіальну цілісність та політичну незалежність всіх Членів Ліги», а у випадку такої агресії або існування загрози її вчинення Рада Ліги Націй мала визначати заходи щодо забезпечення виконання даного зобов'язання.

Крім того, члени цієї організації зобов'язувалися не вдаватися до війни: 1) протягом встановленого строку у три місяці після арбітражного або судового рішення, або доповіді Ради (ст. 12); 2) проти іншого члена, який дотримувався

арбітражного або судового рішення (ст. 13), яке повинно було бути винесеним «протягом розумного строку», або рекомендації звіту Ради Ліги, який мав бути прийнятий одногосно (не враховуючи голосів представників сторін у спорі), або прийнятий на Асамблеї членами Ради та більшістю інших членів Ліги і складений протягом шести місяців із дня передачі спору на розгляд Ліги. При цьому було прямо застережено: якщо у Раді немає одногосності, то «Члени залишають за собою право діяти так, як вони вважають за необхідне для підтримання права та справедливості» (ст. 15).

Аналіз вказаних положень Статуту Ліги дозволяє зробити висновок, що цей міжнародно-правовий акт імперативно не забороняв агресивної війни та навіть не засуджував її у категоричній формі. Тим не менш, із формулювання статті 10 можна припустити, що зовнішня агресія проти територіальної цілісності та політичної незалежності таки формально виключалася з відносин спільноти Ліги Націй.

Зміст Статуту Ліги Націй також свідчить про наступництво його положень по еволюційній лінії утримання від війни до вичерпання засобів мирного вирішення спору, яка отримала свої намітки у Гаазьких конвенціях 1899 та 1907 рр. Однак на цьому Статут не зупинявся. У нових історичних умовах він саме зобов'язав членів врегулювати свої спори передбаченими мирними засобами, хоча і з деякими застереженнями, які і виявили неповноту та незавершеність положень Статуту.

Дійсно, вищевказані пробіли з юридичної точки зору дозволяли державі вдаватися до війни, якщо вона вважала її за належний засіб реалізації її політики. Однак, як вказував, приміром, Дж. Кунц, «система Статуту у жодному разі не відроджує ідею *bellum justum*», і далі зазначав «Концепція *bellum justum* була замінена на концепцію *bellum legale*» [18, 49]. Тобто в Статуті мова не йшла про допустимість війни, якщо вона носить внутрішній справедливий характер (як це, наприклад, простежується у серед-

ньовічній класичній доктрині справедливої, а, значить, допустимої війни), а лише про необхідність виконання певних процедур та формальностей до того, як вдатися до війни [19].

Тим не менш, розвиток міжнародної правосвідомості виходив за рамки нормативної основи правопорядку та розвивався у напрямі засудження та повної заборони агресивної війни, впливаючи на позиції урядів відповідних держав.

Так, наприклад, уже в 1923 р. IV Асамблея Ліги Націй розглянула проект типового договору про взаємну допомогу, стаття 1 якого мовила: «Високі договірні сторони стверджують, що агресивна війна становить міжнародний злочин, і приймають урочисте зобов'язання не скоювати цей злочин» [13, 68].

Недоліки Статуту Ліги, про які мова йшла вище, мали б бути виправлені Женевським протоколом від 2 жовтня 1924 р., який прийняла V Асамблея Ліги Націй. В його преамбулі також проголошувалося, що агресивна війна становить міжнародний злочин. Ст. 2 закріплювала заборону війни: «Договірні Сторони погоджуються у жодному разі не вдаватися до війни ні одна проти одної, ні проти Держави, яка ... приймає усі зобов'язання, встановлені даним Протоколом, окрім випадків опору актам агресії або у випадках дії відповідно до рішень Ради або Асамблеї Ліги Націй згідно з положеннями Статуту та даного Протоколу» [20, 563]. Положення ст. 2 дозволяють зробити висновок, що в умовах правопорядку доби Ліги Націй формується переконання про допустимість застосування сили лише як законної самооборони та внаслідок легітимного рішення міжнародної організації, яке згодом знайде своє продовження і в Статуті ООН (ст. 39 та 51).

Стаття 10 визнавала держави, які вдавалися до війни у порушення положень Статуту Ліги або Протоколу, як агресорів, тобто відбувалося значне відходження від довоєнних уявлень, коли міжнародне право не розрізняло агресора та жертву агресії і

дії обох держав вважалися рівно правомірними [10, 17]. На жаль, відсутність достатньої кількості ратифікацій спричинила провал введення в дію Женевського протоколу.

Значення Протоколу 1924 р. було високо оцінене у вироку Нюрнберзького трибуналу: «Хоча цей протокол ніколи не був ратифікований, він був підписаний керівними державними діячами світу, які представляли переважну більшість цивілізованих держав та народів, і може розглядатися як переконливий доказ наміру заклеювати агресивну війну як міжнародний злочин» [8, 367].

В 1927 р. VIII Асамблея Ліги Націй одногослосно прийняла Декларацію про агресивні війни, резолютивна частина якої мовила: «1. Будь-яка агресивна війна є і залишиться забороненою; 2. Всі мирні засоби повинні бути застосовані для вирішення будь-якого спору, який виникає між державами. Асамблея заявляє, що держави-члени Ліги Націй повинні дотримуватися цих двох принципів» [13, 72].

Зміст вищевказаних міжнародних документів усе чіткіше проводить ідею про злочинність агресивних війн. Хоча проект договору про взаємну допомогу 1923 р. і Женевський протокол 1924 р. так і не набрали чинності, а Декларація про агресивні війни 1927 р. не була актом, який встановлює міжнародно-правові зобов'язання, ці міжнародні акти виражали правосвідомість міжнародної спільноти, об'єднаної в міжнародну організацію, і тому мали вагомое значення для закріплення відповідних норм міжнародного права (а саме щодо заборони агресії та обов'язковості мирного вирішення міжнародних спорів) у формі звичаєвій (у розумінні ст. 38 Статутів Постійної палати міжнародного правосуддя та Міжнародного Суду ООН).

В умовах правопорядку Ліги Націй також продовжувала існування тенденція укладати двосторонні договори, які містили міжнародно-правові зобов'язання не вдаватися до агресії у відносинах між собою. Так, наприклад, згідно з угодою

між Персією та Туреччиною 1926 р. договірні сторони зобов'язалися «не брати участі у будь-якій агресії одна проти одної» та «не брати участі у будь-якого роду ворожих діях, що проводяться однією або кількома третіми Державами проти іншої Сторони» [15, 73].

Система попередження агресії в умовах міжвоєнного правопорядку зміцнювалася і на регіональному рівні. Одним із найбільш важливих багатосторонніх договорів такого порядку був Локарнський договір про взаємну гарантію 1925 р. між Німеччиною, Бельгією, Францією, Великобританією та Італією, за яким сторони домовилися «не здійснювати одна проти іншої будь-якого нападу або вторгнення і в жодному разі не вдаватися до війни одна проти одної», причому використання сили дозволялося лише як право на самооборону та згідно з положеннями Статуту Ліги, зокрема, як частини санкцій Ліги Націй (ст. 2) [5, 485—486].

Своєрідним апогеєм у процесі міжнародно-правової заборони війни у міжнародних відносинах стало прийняття в 1928 р. за ініціативою французького міністра закордонних справ Арістіда Бріана (Aristide Briand) та держсекретаря США Френка Келлога (Frank Billings Kellogg) Паризького договору про відмову від війни — так званого Пакту Бріана-Келлога. В ст. 1 даного Пакту сторони від імені своїх народів заявили, що вони «засуджують звернення до війни для врегулювання міжнародних спорів і відмовляються від неї у своїх взаємовідносинах як засобу національної політики». Ст. 2 мовила наступне: «Сторони визнають, що врегулювання чи вирішення всіх спорів чи конфліктів, які можуть виникнути між ними, якого б характеру чи якого б походження вони не були, повинно завжди вишукуватися у мирних засобах» [17, 826].

Паризький договір став своєрідним підсумком попереднього розвитку принципів заборони агресії та обов'язкового мирного вирішення міжнародних спорів в актах міжнародної організації Ліги

Націй на локальному та регіональному рівнях і остаточно закріпив їх у формі універсального міжнародно-правового договору. Недарма у 1929 р. Ф. Келлог саме за ініціювання Пакту отримав Нобелівську премію миру.

На нашу думку, позитивним наслідком прийняття Пакту стало те, що в умовах універсального правопорядку міжвоєнної доби принцип відмови від війни, закріплений у Статуті Ліги, отримав своє поширення і на держави, які не входили у Лігу Націй.

Так, Пакт Бріана-Келлога, за свідченням Я. Броунлі, ратифікували або ж приєдналися до нього 63 держави із 67 існуючих до Другої світової війни [13, 75]. Лише чотири держави (Аргентина, Болівія, Сальвадор та Уругвай) не були сторонами Пакту. Однак ці держави були зв'язані між-американським антивоєнним договором, укладеним в Ріо-де-Жанейро 10 жовтня 1933 р. (так званім договором Сааведра-Ламаса), який повторював та доповнював положення Пакту Бріана-Келлога, збагативши їх постановою про невизнання окупації або надбання територій, яке було здійснене силою зброї [15, 154].

Однак значення Паризького договору як інструменту миру послаблювалося відсутністю дефініцій війни «як засобу національної політики» або ж агресії. Суттєвим недоліком Пакту було і те, що він не передбачав жодних санкцій на випадок порушення встановлених у ньому заборон, окрім положення в преамбулі про те, що «будь-яка договірна держава, яка в майбутньому намагатиметься розвивати свої національні інтереси через звернення до війни, повинна бути позбавлена переваг, які витікають із цього Договору» [17, 826].

Хоча в тексті договору мова йшла про відмову від війни як засобу національної політики, але малася на увазі саме агресивна війна. Як справедливо зазначав Г.І. Тункін, «відмова від війни «як засобу національної політики», підкріплена до того ж зобов'язанням вирішувати спори тільки мирними засобами, означала саме

відмову від агресивної війни, тобто війни, яку держава розпочинає першою» [11, 59]. Більше того, як в свою чергу стверджував Я. Броунлі, послідуєча практика сторін Пакту Бріана-Келлога не залишала сумнівів, що він розумівся як такий, що забороняє будь-яке «використання збройної сили» [13, 87].

Пакт Бріана-Келлога став основою для інших міжнародних документів, в яких уже містилися деякі намітки на загальну заборону застосування сили у міжнародних відносинах. Так, на Конференції із роззброєння в Женеві в 1933 р. Політична комісія прийняла спеціальну доповідь про незастосування сили, в якій містилася наступна декларація: «Уряди, які спонукаються бажанням сприяти справі роззброєння, розвиваючи дух взаємної довіри між націями Європи, шляхом декларації, яка прямо забороняє застосування сили в умовах, коли Паризький пакт забороняє звернення до війни, урочисто підтверджують знову, що вони за жодних обставин не будуть застосовувати між собою силу як засіб національної політики» [2, 66]. Схоже формулювання містилося і в проєкті Європейського договору про безпеку, який було складено на Конференції із роззброєння Комітетом із питань безпеки. Так, в статті 1 проєкту Договору проголошувалося: «Високі Договірні Сторони урочисто підтверджують знову, що за жодних обставин вони не будуть вдаватися між собою до сили як до засобу національної політики» [9, 122].

Важливим аспектом заборони агресивної війни стала робота над міжнародно-правовим визначенням агресії, ініціатива у якій належала СРСР, коли він в 1933 р. висунув відповідну пропозицію про прийняття загальної конвенції про визначення агресії на тій же Женевській конференції із роззброєння.

Розроблене радянською дипломатією визначення агресії отримало міжнародне визнання і було закріплене, зокрема, у Лондонських конвенціях, які СРСР уклав в 1933 р. з низкою держав (а саме: у статті II

відповідних договорів). У преамбулі Конвенції підкреслювалося, що Пакт Бріана-Келлога «забороняє будь-яку агресію» і що необхідно «в інтересах всезагальної безпеки визначити якомога більш точним чином поняття агресії, щоб попередити будь-який привід до її виправдання» [3, 645]. Центральною ідеєю детального визначення агресії було те, що агресором є держава, яка першою застосовує збройну силу проти іншої держави. За свідченням авторів праці «Міжнародний порядок: політико-правові аспекти» під загальною редакцією Г.Ш. Шахназарова, навіть західні юристи розглядали Лондонські конвенції як такі, що створюють основу нового юридичного порядку та суттєві умови тривалого миру [7, 91]. В свою чергу І.І. Лукашук коротко зазначав: «На Нюрнберзькому процесі в 1946 р. це визначення розглядалося як загально визнане» [6, 48].

Незважаючи на той факт, що прийняття Пакту Бріана-Келлога, як і самого Статуту Ліги Націй, не змогло попередити Другу світову війну, яку розв'язали агресивні режими, що відкрито ігнорували свої зобов'язання за міжнародним правом, на нашу думку, не існує сумнівів, що до кінця 1930-х років позиція міжнародного права у питанні війни значно змінилася: війна уже не розглядалася як законний політичний інструмент та прояв традиційного суверенітету; натомість агресія була повністю заборонена. Як справедливо зазначив свого часу професор К. Ілтон, «...право вести війну є очевидною антитезою панування права. Тоді, якщо війна заборонена, суверенна держава позбавлена свого права опиратися пануванню права» [16, 79]. Тож, із прийняттям Пакту у міжнародному праві відкрилася якісно нова глава, яку, приміром, І.І. Лукашук визнавав «важливим кроком в напрямі до формування сучасного міжнародного права» [6, 48].

Своєрідним логічним завершенням процесу міжнародно-правової заборони агресивних війн у період існування Ліги

Націй стало, на думку автора, прийняття основи сучасного міжнародного правопорядку — Статуту ООН, який уже прямо заборонив не лише агресивну війну, але і погрозу силою та застосування сили у відносинах між державами загалом (п. 4 ст. 2). Крім того, у додатку до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН (XXIX) від 14 грудня 1974 р. [21] знайшло своє закріплення поняття акту агресії, формулювання якого дозволяють говорити про його наступність стосовно визначень агресії в умовах правопорядку Ліги Націй.

Отже, період між двома світовими війнами характеризується еволюцією універсального міжнародного правопорядку від регламентації *jus ad bellum* до повної заборони агресії в міжнародних відносинах та визнання злочинності агресивної війни. Відправним пунктом у цьому процесі стало прийняття Статуту Ліги Націй 1919 р., яким закріплювався генеральний намір світової спільноти, об'єднаної в міжнародну організацію, — не вдаватися до війни. Необхідною складовою вказаних еволюційних процесів виступили міжнародні акти Ліги Націй, відповідні локальні та регіональні договори, які сприяли розвитку міжнародної правосвідомості в напрямі універсальної заборони агресивної війни у Паризькому договорі про відмову від війни 1928 р., який поширив принцип заборони наступальної війни і на держави, які не були членами Ліги Націй. Важливим кроком для надання практичного змісту заборони агресії стали спроби закріплення її міжнародно-правового визначення, в чому велика заслуга належить СРСР.

Можливими напрямками наукового дослідження за цією тематикою могли б стати системний теоретико-правовий аналіз доктрини міжнародного права щодо визначення поняття війни у добу Ліги Націй, комплексний науковий аналіз системи попередження агресії за Статутом Ліги та практичних проблем у цій сфері тощо.

Список літератури:

1. Декрет о мире, принятый на II Съезде Советов 26 октября (8 ноября) 1917 г. // Документы внешней политики СССР. — Т. 1: 7 ноября 1917 — 31 декабря 1918 г. — М.: Госполитиздат, 1957.
2. Доклад и текст по вопросу о необращении к силе, принятые Политической комиссией 2 марта 1933 г. // Сборники документов по международной политике и международному праву / К.В. Антонов (ред.). — М.: Изд-во НКВД, 1929.
3. Конвенция об определении нападения, заключенная в Лондоне между СССР, Эстонией, Латвией, Польшей, Румынией, Турцией, Персией и Афганистаном от 3 июля 1933 г. // Внешняя политика СССР: сб. документов (1917—1944). — Т. III: 1925—1934 гг. — М.: Тип. Высш. парт. школы, 1945.
4. *Лист Ф.* Международное право в систематическом изложении / Франц Лист ; пер. с 6-го нем. изд. ; под ред., с предисл. и доп.: В.Э. Грабарь. — 4-е рус. изд.; испр. и доп. — Юрьев [Дерпт]: Тип. К. Маттисена, 1917.
5. Локарнская конференция 1925 г.: документы / ред. коллегия : А.Ф. Добров, И.Н. Земсков, И.К. Кобляков [и др.]. — М.: Госполитиздат, 1959.
6. *Лукашук И.И.* Право международной ответственности / И.И. Лукашук. — М.: Волтерс Клувер, 2004.
7. Международный порядок: политико-правовые аспекты / [Г.Х. Шахназаров, И.С. Андреева, Ю.М. Батуринов и др.]; под общ. ред. Г.Х. Шахназарова; Институт государства и права АН СССР. — М.: Наука, 1986.
8. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: сб. материалов: в 7 т. / [под общ. ред. Р.А. Руденко]. — Т. 7. — М.: Госюриздат, 1961.
9. Проект Европейского договора о безопасности // Сборники документов по международной политике и международному праву / К.В. Антонов (ред.). — М.: Изд-во НКВД, 1929.
10. *Пушмин Э.А.* Мирное разрешение международных споров: международно-правовые вопросы / Э.А. Пушмин. — М.: Международные отношения, 1974.
11. *Тункин Г.И.* Теория международного права / Г.И. Тункин. — М.: Международные отношения, 1970.
12. *Barker J.C.* International criminal law deskbook / J. Craig Barker, John P. Grant. — Sydney; Portland, Or.: Cavendish Pub., 2006.
13. *Brownlie I.* International law and the use of force by States / Ian Brownlie. — Oxford : Clarendon Press, 1963.
14. Covenant of the League of Nations // Zimmern A. The League of Nations and the Rule of Law, 1918 — 1935 / Alfred Zimmern. — London: Macmillan, 1936.
15. *Dinstein Y.* War, aggression, and self-defense / Yoram Dinstein. — 3rd ed. — Cambridge [England] : Cambridge University Press, 2001.
16. *Eagleton C.* Analysis of the problem of war / Clyde Eagleton. — N.Y. : Ronald Press Company, 1937.
17. General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy (Pact of Paris) of 27 August 1928 // The United Nations System and Its Predecessors: in 2 v. / [F. Knipping, R. Dietl (eds.), M. M. Hugo, F. Rosenbusch (assist. eds.)]. — Vol. 2. — Oxford: Oxford University Press, 1997.
18. *Kunz J.L.* Del Derecho Internacional Clasico al Derecho Internacional Nuevo: Seis Conferencias dictadas en los Cursos de Invierno de la Facultad de Derecho de la Universidad Nacional Autónoma de México / Josef L. Kunz. — Mexico: Imprenta Universitaria, 1953.

19. *Kunz J.L. Bellum justum and bellum legale / J.L. Kunz // American Journal of International Law. — 1951. — Vol. 45. — No 3.*

20. *Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes (Protocol of Geneva) dated 2 October 1924 // The United Nations System and Its Predecessors: in 2 v. / [F. Knipping, R. Dietl (eds.), M. M. Hugo, F. Rosenbusch (assist. eds.)]. — Vol. 2. — Oxford: Oxford University Press, 1997.*

21. *United Nations General Assembly Definition of Aggression Resolution 3314 (XXIX), adopted on December 14, 1974 // American Journal of International Law. — 1975. — Vol. 69. — No 2.*

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена вопросу заперщення агресии в условиях универсального право-порядка по Уставу Лиги Націй 1919 г.

SUMMARY

The Article covers the aspects of prohibition of aggression within the framework of universal legal order under the League of Nations' Covenant 1919.

*Рекомендовано кафедрою прав людини,
європейського та міжнародного права*

Подано 29.04.10